

ԺՈՂՈՎՐԴԻ ԶԱՅՆ

ՅՐՈՐՏԵՑՅՈՒՆ
ՅՈՒՐՏԱՆՈՒՅՅՈՒՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ ՕՐԱԹԵՐԹ
ՕՐԳԱՆ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

ԲԱՏՅՈՒՆ Է ԲԱԺՆԱՐԴԱՅԻՆՈՒԹԻՒՆ

„ԺՈՂՈՎՐԴԻ ԶԱՅՆ“ օրաթերթի

ԲԱԺՆԱՐԴԱՅԻՆՈՒՆ Է

1 ամիս 3 ա. | 3 ամիս 21 ա.
2 ամիս 15 ա. | 4 ամիս 25 ա.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐԸ 50 ԿՈՊ.

Հասցե՝ Тифлисъ, Головинскій проеѣ. № 25. Tiflis. Rédaction du journal «Jogovrdi Dzain». Telephone 10—

Խմբագրությունը բաց է ամեն օր (բացի կիրակի եւ օրհոգի) ամս-
օտեան ժամը 9—2-ը, իսկ գրասենեակը նաեւ երեկ. ժ. 6—8.

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԸՆԴՈՒՆՆՈՒՄ ԵՆ ԱՄԵՆ ԼԵԶՈՒՈՎ

Տ Ո Ղ Պ Տ Ե Ղ Ի Ն

Առաջին երեսի վրա 50 կոպ
Վերջին երեսի վրա 30 կոպ.

ԿԱՐԵՒՈՐ ԼՈՒՐԵՐ

Պողոս Նուբար փառան եւ հայ պա-
տուիրակութիւնը Կ. Պոլսում:
Հայոց պատրիարքարանի եւ Ազգային
Սահմանադրութեան վերականգնումը:
Կռիւր Սանահնում:

ԱՐՏԻՍԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹ. ԹԱՏՐՈՆ

ՀԱՅ ԳՐԱՍԱՏԻԿ ԴԵՐԱՍԱՆՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Ուրաք, դեկտեմբերի 13-ին

ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՍԲ 3. Ա. Բ. Է. Լ. Ե. Ա. Ն. Ի.

Կրնիւրկայացուի Ա. Ա. Մ. Ր. Ն. Ա. Ն. Ի.

ԱՐՑՈՒՆՔԻ ՀՈՎԻՏԸ

Կ. Ս. Ր. Ն. Ա. Ն. Ի.

ՆԱԽ ՄԵՌԱՆ, ՅԵՏՈՅ ԱՄՈՒՍՆԱՑԱՆ

Կատակը 2 արար., Թարգմ. Գ. Ա.

Սկիզբը ժ. հիշո 7-ին: → Հինուորական տուրքը վերացում է
լինելով, պակասեցրած է տեղերի գները:
Բեժիս. Սորնուրդ → Հայ Դրամ. Դերասան. Միութ. Սորնուրդ

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կիրակի, 15 դեկտեմբեր

Սրտխտական ՀՆԿ. աղումը համերգային դահլիճում

ԻՍ. Թ. Ա. Մ. Ի. Ն. Ա. Ն. Ի.

նուստեն լեզ. կարողու է գա-
տախտութիւն հետեւող նրեթի
մասին

„Ինտերնացիոնալ եւ Ազգերի Լիգա“

Սկիզբը ուղիղ ժամը 12-ին: → Տոնակները 3—1 սուրճի. ծախում են
Հայ Ժող. Կուս. Բիւրոյում (Գողով. պր., № 25), ամեն օր, ժ. 10—2-ը,
իսկ գատախտութեան օրը՝ մուտքի մօտ:

ԿՈՎԿԱՍԻ ՀԱՅՈՑ ԲԱՐԵԳՈՐՏԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ
ՈՐԲԱՆՈՑՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ ՀԱՐԿԱՒՈՐ ԵՆ
ԵՐԵՎ ՔՐՈՒՆԵԱՆ ԲՈՅՐԵՐ ԵՆ ԵՐԵՎ ՈՒՍՈՒԳ-
ՀՈՒՆԻ-ՊԱՍՏԻԱՐԱՐԱԿՀՈՒՆԻՆԵՐ

Պայմանները մասին զիմել գրասենեակ, Կրնիւրկայացուի սենյակի վրա-
կանները: Абасъ-Абадская пл. № 7.

„ԺՈՂՈՎՐԴԻ ԶԱՅՆ“-Ի

ՀԱՄԱՐ ՀԱՐԿԱՒՈՐ ԵՆ

ԼՐԱԳԻՐՆԵՎ ԱՃԱՌՆԵՐ

Բ Ճ Շ Կ Ա Պ Ե Տ

3. ՄԵՆԻՔ-ՆՈՒՐԱՐԵԱՆ

(Նախկին Դավոս սանատորիայի ա-
փրատներ):
Ներքին և արտաքին հիւանդութիւն-
ները մասնագէտ, թոքերի և սրտի
հիւանդ.: Հիւանդութիւնը ամեն
օր կրնիւրկան ժամը 5—7-ը: Սուր-
յակ, Դարեհայա 3, հեռ. 16—69.
ա. օ.) 100—34

Բ Ճ Շ Կ Ա Պ Ե Տ

4. ՄԵՆՐԱՐԵԱՆ

Նախկին ափսոսանք Բերինի եւ Մու-
կուայի համալսարանների կլինիկա-
ները: Մասնագէտ մեթիս հիւանդո-
րութիւնները—բոխախի և սրտի. ընդու-
նեղութիւնը իր քննապահօտան և
լոյսի ու էլէկտրօթերապիայի կարի-
նետում: Հիւանդութիւնը և ըն-
դուցութիւնը X ճանապարհներով:
Ամեն օր, 9—1 և 5—8 ժամը երեկ.
Բեժիս. Սորնուրդ պ. № 23: Հեռ.
7—92: 100—24

Թիֆլիս, 12 դեկտեմբերի
ԻՆՁՆ Է ՄԵՁ ԲԱԺԱՆՈՒՄ

VII

Նախորդ յօդուածներում մենք
ըննեցինք մեր հոսանքի դէմ
արւուղ այն առարկութիւնը,
թէ Հայ Ժողովրդական Կուսակ-
ցութիւնը, ըստ իր ծրագրի,
պաշտպանում է բուրժուազի-
յի դասակարգային շահերը:
Մենք պարզեցինք, որ, եթէ
այդ առարկութիւնը հիմնաւոր-
ւում է նրանով, որ մենք սո-
ցիալիստական չենք, նա ըլլո-
ւի մեր ազգայնական չէ, որով-
հետեւ մեր կուսակցութիւնը,
համարելով սոցիալիզմը ոչ այժ-
մէական քաղաքականութեան
հարց, իրականութեամբ արգ-
տաւում է Հայ Ժողովրդական Կու-
սակցութեան Դա այն է, թէ
իրը մենք ազգայնական, շով-
նիստական կազմակերպութիւն
ենք, և մեր քաղաքականութիւ-
նը կարող է վտանգաւոր լինել
հայ Ժողովրդի համար, թշնա-
մայնելով նրան ուրիշ ազգերի
հետ:

Այժմ մենք դիմում ենք երկ-
րորդ առարկութեան, որը ար-
ւում է Հայ Ժողովրդական Կու-
սակցութեան Դա այն է, թէ
իրը մենք ազգայնական, շով-
նիստական կազմակերպութիւն
ենք, և մեր քաղաքականութիւ-
նը կարող է վտանգաւոր լինել
հայ Ժողովրդի համար, թշնա-
մայնելով նրան ուրիշ ազգերի
հետ:

զուրկ չի առնում ազգի ու պե-
տութեան ուրբայ շահերը, յե-
նուելով Կ. Մարքսի «արքան
վատ, այնքան լուսնաւորներ
վրայ, և այդ հիման վրայ Հայ
Ժողովրդական Կուսակցութիւ-
նը, պաշտպանելով հայ բովան-
դակ ազգի ու աշխատանք ժո-
ղովրդի, և ոչ թէ բուրժուա-
զիայի շահերը, չի կարող չար-
ցընել մի շարք փոփոխութիւն-
ներ «միջանկում» ծրագրի մէջ,
եւ որ այդ չի պարունակում
ոչ մի բուրժուականութիւն, ա-
յապապ կարելի է համարել, որ
այդ մեթոդը ընդունել են ար-
քէն Անգլիայի, Ամերիկայի, Չը-
բանսիայի խոշոր բանուորական
կուսակցութիւնները: Իսկ Գեր-
մանիայում նրա պաշտպանը է
եղել միշտ հոշակաւոր սոցիա-
լական պարագուռի եղ. Բեռն-
տայնը, իսկ այժմ նրա տեսա-
կէտի վրայ է կանգնած գեր-
մանական սոցիալ-դեմոկրա-
տիայի «ազգայնական» կո-
չուած մեծամասնութիւնը, Նէ-
ղեմանի գլխաւորութեամբ: Եւ
մենք, համարելով մեր ծրագրի-
ը միակ իրականը, պայքարել
ենք և պիտի միշտ պայքարել
մեր բոլոր սոցիալիստական կու-
սակցութիւններէջ ընդունուած
ինտերնացիոնալիստական միջի-
մում ծրագրի դէմ ոչ թէ պաշտ-
պանելով բուրժուական շահե-
րը, այլ յանուն հայ ազգի ան-
կախ և ազատ կեանքի ու կու-
տուրական անտեսական գար-
գացման:

Այժմ մենք դիմում ենք երկ-
րորդ առարկութեան, որը ար-
ւում է Հայ Ժողովրդական Կու-
սակցութեան Դա այն է, թէ
իրը մենք ազգայնական, շով-
նիստական կազմակերպութիւն
ենք, և մեր քաղաքականութիւ-
նը կարող է վտանգաւոր լինել
հայ Ժողովրդի համար, թշնա-
մայնելով նրան ուրիշ ազգերի
հետ:

բաց չառնելով Դաշակցութեան
այն տրամաբանոր հիման վրայ,
որ ամեն մի ոչ-սոցիալիստա-
կան հոսանք անխուսափելիորէն
պիտի լինի շովնիստ: Միւս
կողմից նոյն առարկութիւնն ա-
նում են մեզ դէմ ոչ-սոցիա-
լիստ հայ կաղետները այն հի-
ման վրայ, թէ մեր կուսակցու-
թեան կաղեր ազգային է մինչ-
դեռ կաղետական կուսակցու-
թեան մէջ մտածող ունեն Ռու-
սաստանի բոլոր ազգութիւննե-
րի ներկայացուցիչները:

Ինչ վերաբերում է սոցիա-
լիստական կուսակցութիւննե-
րին, նրանց առարկութիւնը
կորցնում է իր ոյժը, քանի որ,
ինչպէս մենք արդէն պարզե-
ցինք, պիտի է նրանց ընդհա-
նուր պնդումը, թէ մեր կու-
սակցութիւնը պաշտպանում է
բուրժուազիայի շահերը: Բայց
և այնպէս, այդ առարկութիւնը
պիտի է ինքն ըստ ինքեան
Գտնելուց մի և յեղափոխու-
թեան ընթացքում (մեզ մօտ և
նոյնպէս Աւստրիայում) միան-
առաջ պարզուեց, թէ բուր-
ժուականութիւնն ու շովնիզ-
մը, ինչպէս և սոցիալիզմն ու
միջազգայնութիւնը, միշտ իր-
չեն յաղմարուած, թէ ազգն ու
դասակարգը ներկայացնում են
զանազան մակարդակներ,
այդ պատճառով ամենակաղ
բուրժուականութիւնը միշտ
հաշտում է ամենամտաբեր
վերաբերմունքի հետ դէպի ազ-
գային, և ինչպէս ասելու, ա-
մենամարտիչ սոցիալիստա-
կանութիւնը միմյուր է ամե-
նախիստ շովնիզմի հետ: Օր-
նակները մասնամշակու կարե-
չկայ մեր թերթը ամենուրեք
պայքարում է հայ իրականու-
թեան մէջ զորքով ամենասո-
ցիալիստ կուսակցութեան ազ-
գայնամու և կործանարար քա-
ղաքականութեան դէմ: Նոյնպէս
ազգամու էլին Անգլիկական
հետապնդ ուսու բուրժուականը եւ
չկայ մեզ մօտ ոչ մի սոցիա-
լիստական կուսակցութիւն, որ
չունենայ պարզ և կարուկ ազ-
գային ուղղութիւնը Այդ պատ-

ճառով սոցիալիստ-յեղավորիսկանները հասանքից անջատուել է վրացական խումբը, համարելով մեծամասնութիւնը չափազանց ուռսական. իսկ մենջելիները շարքերից հեռացել են հայերն ու ուսանեցրը, համարելով մեծամասնութիւնը չափազանց վրացամոլ:

Դասնալով հայ կաղեխների առարկութեան հիմնաւորմանը, պիտի ասենք, որ նա չափազանց մակերևոյթային է, և յենում է լոկ ձևական նկատառումների վրայ: Հայ կաղեխները պնդում են, որ թէ և մեր ծրագիրը, որպէս ազատամիտ-նամկավարական, մտանում է իրենց ծրագրին, սակայն հակառակ նրանց կուսակցութեան՝ մենք ազգայնական ենք, որովհետև մեր կազմակերպութեան կազմը ազգային է:

Այս առարկութեան մէջ կայ երկու սխալ: Առաջինը՝ ազգայինը և ազգայնականը ասարեք է, ըստ մեզ, հակառակ հակապոլիտիկաններ են: Եւ երկրորդը՝ հաստատուած չէ, որ կուսակցութիւնների ազգային կամ միջազգային կազմը անհրաժեշտորէն թելադրում է նրանց՝ ազգայնական կամ միջազգային ուղղութիւն: Ապացոյց— Անդրկովկասի միջազգային կազմ ունեցած բոլշևիկները կուսակցութիւնը իր ծայրայեղ ազգային ուղղութեամբ: Նոյնը Անդրկովկասի մենջելիները: Իսկ եթէ ի նկատի առնենք, որ Հայ Ժողովրդական կուսակցութիւնը առաջ է եկել որպէս հակազիւրոյթ՝ ոչ միայն Իսլամականութեան, այլ և հայ կաղեխների հակաթուրքական ու հակավրացական տենդենցների դէմ—պարզ պիտի լինի, որ կաղեխների աւարկութիւնը, թէ մենք ազգամոլ ենք, մենք ամենայն իրաւամբ կարող ենք ուղղել հենց իրենց, կաղեխների դէմ:

Եզրափակելով մեր ասածները, մեր հակառակորդների առարկութիւնների մասին, մենք կասենք. ճիշտ չէ, թէ Հայ Ժողովրդական կուսակցութիւնը բուրժուական ու շովինիստ

է: Նա պաշտպանում է բովանդակ հայ ազգի և հայ աշխատաւոր Ժողովրդի շահերը այն միջոցներով, որոնք տանում են հայութիւնը հարեանների հետ միասին դէպի համերաշխ ու խաղաղ գորգացում:

ՓՈՂՈՎՈՐԴԱԿԱՆ ԳԻՒՐԴԻԱՅԻ ՏՕՆԸ

Այսօր վրաց ժողովրդական գաղութիան տօնում է իր գոյութեան առաջին տարեդարձը:

Մի տարի սրանից առաջ թիֆլիսի մի խումբ մենջելի բանուորներ, թիֆլիսի զինարանի վրայ պատրաստուող բոլշևիկների յարձակման առաջնաւնելու համար, գրուեց այդ հաստատութիւնը: Դա եղաւ այդ խմբի առաջին քայլը, որով նա ազատեց թիֆլիսի ազգաբնակիչները բոլշևիկական անիշխանութեան սարսափներից: Եւ այնուհետեւ այդ խումբը, հետդիմէ աճելով և ուժեղանալով, «Կարմիր Դաւադիայի» անունն ստակ շարունակեց իր կործան և նշանակալից գործունէութիւնը նոյն ուղղութեամբ: Գաղութիան մասնակցութիւն ունեցաւ Անդրկովկասի պաշտպանութեան գործում՝ ընդդէմ թուրքական արշաւանքի, և կանգնելով ազգային հողի վրայ ամբողջ իր կուսակցութեան հետ, ուժեղ յենարան հանդիսացաւ այժմեան վրաց կառավարութեան համար:

Մենք սկզբունքով հակառակ ենք կուսակցական զինուած ոյժին, և այդ հիման վրայ միշտ պայքարել ենք հայ իրականութեան մէջ գործող կուսակցական խմբերի դէմ: Նոյնը ասել ենք նաև վրաց ժողովրդական գաղութային վերաբերութեամբ:

Այսօր, երբ գաղութիան տօնում է իր գոյութեան առաջին տարեդարձը, մեր ամենարուն ցանկութիւնն է, որ Վրաստանի կուսակցական զօրքը վրաց ժողովրդի շահերի տեսակէտով իսկ, վերածուի պետական զօրքի և հպատակուի ընդհանուր զինուորական կարգապահու-

թեանը: Այնպէս, ինչպէս մենք պահանջում ենք այդ Հայաստանի զինուած ոյժի վերաբերութեամբ:

Ի այց և այնպէս, յետագարձ հայեացք ձգելով ժողովրդական գաղութային մի տարուայ գործունէութեան վրայ, մենք չընայած նրա բնական թերութիւններին, երախտագիտութեամբ պիտի յիշենք այն բոլոր քայլերը, որոնց շնորհիւ մեր քաղաքի ու Վրաստանի ուրիշ վայրերի ազգաբնակիչները մինչև այժմ ազատ մնաց անիշխանութիւնից, որի մէջ տանջուած է Ռուսաստանի մեծ մասը:

ՀԱՅ ԳԻՒՐԸ ԵՒ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Հայ գիւղը օրհասական մաքրման մէջ է... Նա ճակատագրական պայքար է մղում սովի, հիւանդութիւնների, խմբերի և խմբագետների դէմ. ոչնչացման երկիւղն է կնճատում իւրաքանչիւր շինականի ձեռքերը: Ապրելու ցանկութիւնը և կեանքի կարօտը մոռացութեան են առել կենսական միւս բոլոր հոգեբ. առաջին հերթին և ամենից շատ այժմ հայ գիւղացու ֆիլիքական պետքերի բաւարարման հարցն է մէջտեղը դրուած:

Այս իրականութեան հանդէպ ինչ են անում ներկայ հայ կեանքը դեկավարող կուսակցութիւնները: Ինչ են անում նրանք, որոնք յանդիմութիւն ունին իրենց կողմում ժողովրդի և գիւղացութեան ներկայացուցիչներ, որոնք ինքնակոչ կերպով ամբողջ են դրաւել և անդրահագուստան որոնումներով պատմութիւն են կազմում:

Հայ գիւղը ողբերգութիւնն այնքան մեծ է և անհելի, որ չենք կարող անսարքեր վերաբերումներով խօսել մեր կուսակցութիւնների կատարած քայքայիչ և անօգուտ գործունէութեան մասին:

Վերջերս Երևանում տեղի ունեցած Հայ Ժողովրդ. կուսակցութեան շրջանային խորհրդակցութիւնը, որ կազմուած էր բացառապէս գիւղացիներից, եկաւ յիշեցնելու մեզ և ամենքին, որ հայ գիւղ կայ կարօտ անմիջական իրական օգնութեան: (Տես «Ժող. Ձայն» № 79):

II
Հայ գիւղը, նախ և առաջ, բարոյապէս անօգնական է...

Իսկական բարեկամը ճանաչուած է ներութեան և դժբաղդութեան միջոցին: Հայ գիւղը ներկայ ասպնապալից վիճակում և պարզուեց, որ նա դուրի է իսկական բարեկամներից: Գարզուեց նաև, որ կեղծաւորներ և խարբռանք են եղել նրանց: որոնք գիւղացու լայն օրերին փողաբըշտեցի խօսքեր էին տունը և իրենց օգուտն էին ձգում:

Պէտք է ասել գիւղի մթնոլորտում, որպէսզի զգալ, թէ սրբան անօգնական, անճար է հայ գիւղը... Ռուսական յեղափոխութիւնը, օսմանեան տրշաւը, գաղթականութիւնը և խմբերը—սրանք այնպիսի ազգակներ էին, որ վերջ Վարքանդեցին գիւղացու հասկացողութիւնները, աշխտանայեացքը, մոռացնելու են նրան իրենց իրաւունքի և պարտականութեան գիտակցութիւնը— և դրանց հետ կապուած կենսական շատ խնդիրներ: Անա այստեղ, հոգեկան ապրումների այս ալեկոծ մտաշնորհում, հայ գիւղը բուրբուրում մննակ է...

Զը կան մարդիկ, որ նպատակն գիւղացիների հասկացողութիւնների ներդաշնակմանը, չը կան մարդիկ, որ փոթորկալից անցած-դարձածից յետոյ յիշեցնեն գիւղացիներին իրենց պարտականութիւնները և իրաւունքը. չկան մարդիկ, որ փարատեն գիւղի նորատեղի նախապաշարուները և մտաւոր խաւարը... իրենց իրաւունքների գիտակցութեան բացակայութեան պատճառով, հայ գիւղացին սրբաբոլոր է խմբագետների և զինուորների կատարած բռնութիւնները, ձեռք և հայրայեցների, միջնաբեր հայ գիւղի կողքին ուսուցիչը բնութանակ է սանձ գընելու ինքնամտաց գործանքի բերանին: Ռուսաց Գեարգեար գիւղը (հայկական Լոռի) ամբողջապէս օտը ի կանգնեց, երբ պատանական մի օֆիցեր Սարգիսեօլեկան Գաբրիէլ ձեռք գիւղացիներից մէկին. սուս գիւղացիները և գեղիկները անասելի աղմուկ բարձրացրին—որպէս բողոք կատարուած ձեռի դէմ և քարերով, կացիններով ու թիակներով շրջապատեցին օֆիցերին. այս պատմութիւնը վերջապէս շտապաբար, քանի որ օֆիցերի հրամանով զինուորները դալալ են տալիս և հետանալը... վիրաւորուած են երկուսը:

Իսկ հայ գիւղը... Նա վրդովեցնելու չափ մեծանդրի է և համբերատար, սարկամիտ և անհամարձակ... Փանի-բանի ստանակներ և մեծ ու փոքր Սարգիսեօլեկաններ ձեռնի, հայրայեկ և թալանի են հայ գիւղացուն, քանի-քանի սնգում հայ

գիւղը ապրիւնը է ունի իրենց տեղը շոյց տալու հարաբերութեան սանձանքից անջատուելով, օֆիցեր, ալիք, խուճի, շուք, խուճի, սուս-ջողներից զուտ լայն զիւղացիներ միտ լորդէ: Դաւադապէս անօգնական, հայ գիւղը համարականութիւն չէ ունեցել իր աստուարուած իրաւունքների և իր արժանապատուութեան պաշտպանը կանգնելու:

Մեր կուսակցութիւններից ամենից երիտասարդը Հայ Ժողովրդական կուսակցութիւնն է միայն, որ մտապէք է հայ գիւղացուն բարոյական նեցուկ հանդիսանալու, կապ հաստատելու նրանց հետ և կենդանի խօսքով ու շրջիկներով պարզելու նրանց մութ հակացողութիւնները, ամբապնդելու իրենց իրաւունքի և պարտականութեան գիտակցութիւնը:

Միւս կուսակցութիւնները նախ բանը չեն անում:

III
Սուղը և հիւանդութիւնները ձեռք ձեռքի տուած անօգնելու տեւրածութիւններ են անուծ մեր գիւղերում. այս ինչորում իրարից ոչնչով չեն տարբերուած օսմանեան արշաւից ազատ մնացածները նրանց տիրապետութեան տակ 7—8 միւս գըրտանումների հետ. ինչպէս Լըւս-Բուլաղի Քաղնդ և Արաճուս, Նոր Բայազէղի Գեօսա-Անճատ և Յամաքարի, նոյնպէս Փամբակի, Համամիլի ու Բլղղձալ, Երեւանի Արթիկ և Իլիլաբի գիւղերը միատեսակ ողբալի դրութեան մէջ են... մի տեղ օսմանեան «չաւուր» ու էֆիենդին են թալանի, միւս տեղը հայ զինուորն ու խմբագետը իրագործներ են... Արարանի և Գարաչիչակի գիւղերը միաբարեան բողոք յայտնեցին խմբերի դատան գործունէութեան դէմ. նրանց պատգամաւորներ ուղարկեցին Երևան «Ժողովրդ. օֆիցեր» խմբի խմբագետ Գեարգեար յայտնելու թիւնց արկերք:

«Մենք ժառանգել ենք ուսման, տուել ենք նրան ամեն բան, մի թէ մեր ունեցածը պիտի ինայեանց հայ կառավարութիւնից... Բայց ի սէր Աստուծոյ, մի ուղարկէք մեզ մաս խմբերը, նրանք շատ լրբութիւններ են անում, առանց հաշուի փոխցնում են աւելի շատ, քան թէ վերցնում են, ձեռում են և ստորացնում... մենք էլ մարդ ենք, մենք էլ պատու ունենք, մենք ամեն բան կը տանք մեր կառավարութեանը, միայն թէ ազատեցէք մեզ այդ խմբերից, մի բարի և քաղաքավարի մարդու մենք աւելի կտանք և աւելի կարճ ժամանակում, քան թէ «Կա»

*)Տես «Ժողովրդ.» № 38.

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ԴԻՄԵՆՔ

II

Մեր երկրը կատարելապէս գատարկուել է գործարանային ապրանքներից, որոնց առատ եղած ժամանակներում էլ մեր արդիւնաբերած հում նիւթներով հանդերձ մենք հարկատու էինք գործարանային աշխարհին:

Մեր շերտերը, բուրբ, բամբակը, կաշին, ճարպը, ձիթանատիկները, հանքային բազալտները մեզ հարկաւոր վերաբար հեռու և դառնալով գործարանային ապրանք: վերագործուած էին մեզ միջոցով պատրուած զինքնով, որոնց միջոցով գատարկուած էր մեր գըրպանի կանխիկ փողը, թողնելով մեզ մշտական անակոթեան մէջ: Իսկ մեր բանուոր ձեռքերը տեղուց աշխատելու գործ չգտնելով, անցնելով հազարաւոր վերասեր, լողալով ովկիանոսներ՝ համարում էին Ամերիկա, օրական պարհիք գրամ շահելու:

Ուրեմն ունենք մեծ քանակութեամբ հում բերք, ունենք այնատեղ տեղաբեւ ձեռքեր, ունենք էներ-

գիայի համար արագահոս գետեր և այս բոլորով հանդերձ մնացել ենք մինչև այժմ խոշոր հարկատու գործարանային աշխարհին:

Եթէ մինչև այժմ թոյլատրելի է եղել այդ պետական սխալ քաղաքական արհեստական արգելքների պատճառով, այսուհետև միանգամայն անթոյլատրելի պէտք է համարել և տեղուց ստեղծել այն բոլորը, ինչ օր նմարու է:

Թէ ինչ տարբերութիւն ունի տեղական շրի ուժից օգտուելը, կարող ենք եզրակացնել հետևեալ օրինակից: Երևանում էլքեթական լուսաւորութիւնը երկու անգամ աւելի արժան է ստացում, քան Կովկասի միւս քաղաքները լուսաւորութիւնը, որովհետև այժմ մատակարարում է իրազդան գետը ձեռք բար:

Նոյն գետի ոյժից կօգտուեն և միւս գործարանները երբ կարիք լինի, որով զգալի տարբերութիւն կը մասնի ապրանքների գների մէջ:

Հարեւր օտարի առաջ Սիմէոն Կաթողիկոսը կարիք էր զգացել Վաղարշապատում թղթի գործարան հիմնելու և հիմնել էր, իսկ եթա-

նասուն տարի առաջ Ներսէս Կաթողիկոս Աշտարակցին հիմնել էր շաքարի գործարան. նոյնպէս Վաղարշապատում:

Վերում թուած ջարդիփոխութիւնները մոցնելու համար անհրաժեշտ է ունենալ խոշոր գումար, որը բացակայում է մէջ տեղից և որը պէտք է ստեղծել հենց տեղական միջոցներով: Խաղաղութիւնը տիրելուց յետոյ, որ սպասուած է մօտիկ ապագայում, արտաքին կապիտալիստները սուսկի պէս կը ձին մեր երկրում, որով մեռած գործունէութիւնը կը վերակենդանանայ:

Բայց օտար կապիտալը իր օրոշ օգուտը ստալով, նոյնպէս կեղեքման է ենթարկելու մեր աշխարհը, ապալով մեզ աշխատավարձ այն չափով միայն, որ մեր ֆիլիքական գոյութիւնը պահպանելով մըշտական գործաւոր լինենք նրանց համար:

Պէտք է ձգտենք ազատել մեզ գործաւորութեան դրութիւնից և անմիջական տէր լինենք մեր երկրի արտաքին և ներքին հարստութեանը:

Եթէ մենք ունենանք կենսունակ

որի, դժուար չի լինի հենց տեղում ստեղծել գրամադուի, հիմնելով գիւղատնտեսական առևտրա-արդիւնաբերական ակցիոներական ընկերութիւն, մասնակից անելով գիւղացի հողագործների ստուար խաւերին ամենափոքր բաժնեկէտներով: Ընկերութիւնը հիմնել զուտ առևտրա-արդիւնաբերական նպատակներով, որը արժան տեղութեանով դրամ տայ հողագործ ժողովրդին նրա տնտեսութիւնը վարելու համար: Փոխաւորութիւնը լինի փոխառու-խնայողական ընկերութիւնների միջոցով, հիմնել այդպիսի ընկերութիւնները նաև չեղած տեղերում:

Որք ասած գրամի փոխարէն ստանալ հում բերք, որը հողագործը արդիւնաբերում է իր հողերից և այդ հում բերքից գործարանային ապրանք պատրաստելով վաճառել և որի յաւելեալ վաստակի մի մասը վերագործուն հում բերքի տիրոջը:

Կազմել դիցուեք այգետէրերի միութիւն, հիմնել նրանց համար գործարան՝ ընտիր տեսակի դիւրիներ, կոնիակ, սպիրտ, օղի պատրաստելու համար:

Մասնաւ այգետէրերից ծառայտուղ և պատրաստել կոնտրեք, մարմելադ, ցուկատ, քաղցրանի և այլն:

Մասնաւ քամեղ, բուրբ, շերտ, վուշ, կոթ և պատրաստել թիկ, չիթ, մանուգ, քաթան, եւրօպական պանիր և այլն:

Նոյնպիսի նպատակով հիմնել սապոնի, շաքարի, կըսամալի, մուկաթի, կաշու, պարանի գործարաններ և արտադրութիւնը վաճառելով, շահին մասնակից անել հում նիւթ արդիւնաբերող հողագործին:

Երկրագործութեան մէջ տեղնեկական փոփոխութիւններ և կատարելագործութիւններ մոցնելու համար հիմնել օրինակելի ազատակներ, ցուցադրատներ, բուժարաններ, անկարաններ, օրով կը ասորածուի ժողովրդի մէջ ազնիւ ցեղի կովեր, թռչուններ, մեղաներ, սերմեր, պողատու ծառեր և այլն:

Հացարդոյների մշակութիւնը բարելաւելու համար ստեղծել համայնական կազմակերպութիւններ և նրանց միջոցով մոցնել շոգեշարժ գութանի, ցանող, ենձող, կալոսղ մեքենաների գործածութիւնը կամ յանձն առնել համայնքի համար

